

Kiss Norbert koreográfus az „elveszett” zalai táncagyományról

(Néptánc workshop Lendván a göcseji és Mura menti táncgyűjtésekről)

A 2012-es év új lendületet hozott a Zala megyei göcseji és a szlovéniai magyarság muravidéki néptánc hagyományainak gyűjtésében. A szakmai munkában nagy segítséget jelentett a „Folklór határok nélkül” című projekt, mely a Szlovénia-Magyarország Operatív Program keretében valósul meg az Európai Unió által társfinanszírozott ERFA forrásból. Az első év szakmai munkáját a tavalyi esztendő végén workshop keretében tekintették át a program résztvevői a szlovéniai Alsólendván, a Bánffy Központban. Ebből az alkalomból kértük Kiss Norbertet, a konferencia egyik előadóját, a tájegység táncainak kiváló ismerőjét a tapasztalatok összegzésére.

Miért fontos, hogy foglalkozunk még a történelmi Zala megye táncagyományával?

A szakirodalomban, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Filmtárában fehér foltként jelentkezik a zalai táncagyomány. Ezek után úgy vélem, hogy a kevés rendelkezésre álló zalai táncgyűjtést és a szakirodalmi utalásokat felhasználva, a zalai táncokkal még indokolt és szükséges foglalkozni.

Zala megye ismert néprajzi tájegységei: Göcsej, Hetés, a Mura menti horvát falvak, Pátró és környéke, valamint Zalakomár és környéke. Régen az említetteknel is több jelentős táji csoport lehetett.

Gyöngyösi Nagy Ferenc egerszegi várkapitány nevéhez fűződik Göcsej első említése (1689). Milej, Becsvölgye, Petrikeresztúr környékét, a szegek vidékét Göböcseként nevezte meg egyik levelében. Göcsej életébe az 1930-as évek olajkutató fúrásai hoztak döntő változást. A kőolaj, a folyékony arany kiaknázása érdekében utak épültek, gyárak létesültek, a családok egyre több munkaalkalomhoz jutottak.

Hetés Alsólendva és Lenti vidékén terül el. Göcsejrel szomszédos, a Kebele és a Lendva patakok

között található 11 falu vidéke. Neve valószínűleg összefügg a „hetes” számnévvel – az igazi Hetés hét faluból állt. Befolyásoló tényező a szlovének, „vendek” szomszédsága is.

A folklórkutatások eredményeként eddig a következőket tárták fel néprajzosaink és néptánc-kutatóink: Zala megye paraszti táncélete a második világháborút követően már a polgárosodás olyan szakaszában volt, melyben a hagyományos tánc-kultúrát alkotó tánc típusoknak csak az emléke élt. Így a gyűjtések túlnyomó részét csak visszaemlékezésekre alapozták.

A régi stílusú táncok közül melyekre hívná fel a figyelmünket?

Az akadémiai gyűjtések idején Zalában a karikázóra már csak a tánc szünetében való körben-éneklés és táncos mozgás utalt (Gelsesziget, Szentpéterföldre, Várföldre, Muraszemenye). Nagybakónakon az éneklő körből vitték táncba a lányokat. Van-e még adatok vegyes körtáncokról Bocföldre és Hosszúvölgy falvakból.

Zalakomár és környékéről maradt fenn egy énekes körtánc, a kiskomáromi lilázás, amely a pünkösdi ünnephez kötődik. A lányok hosszú sorba fogódzva, kigyóvonásban vonultak, futottak az utcákon és közben kiabáltak: „li-lá”. A templomtéren, a nagy kocsmá előtt körbe álltak énekelni, majd játszani kezdtek. Ezt a kis táncot néha még húsvét és pünkösdi közötti vasárnapokon is előadták.

Dramatikus kanásztáncot többnyire csárdában, dudaszó mellett jártak többféle kanászdallamra. Eszköz felett járt páros kanásztáncot is ismerünk Csonkahegyhátról, Muraszemenyéről. Ügyességi táncok, takácstánc Szentmargitfalván, Csörnyén került lejegyzésre. Üveggel járt tánc létezett, földre helyezett üveg körül járt formában, melyet nemcsak szólóban, de párosan és csillag alakban is jártak, s ez párosulhatott a fejen egyensúlyozott

pohárral, melynek lelőhelye Botfa. Dramatikus táncjáték a Bene Vendel (középkori haláltánc jegyét magán viselő) tánc Galambokról és a Savanyó-játék Nováról, Mikekarácsonyfáról és Náprádfáról.

Bemutatná röviden az új stílusú táncokat?

Nálunk Zalában a verbunknak csak a neve ismert (csárdás egyedül). A szőlóban járt csárdás alapján következtethetünk a verbunk régi meglétére. Erről az MTA Sármelléken, Bázakerettyén talált adatokat.

A lassú csárdást nevezték palotásnak is. A „kétlépés” csak a 19-20. századforduló táján szorította háttérbe a régiesebb formát, a *sétálás*-t. A kifordulással vagy eltávolodással járt csalogatás, a csapásolás, lippentés, hegyezés, az erőteljesebb figurázás a *friss* jellemzője volt.

Mit tudunk a polgári jellegű társastáncokról?

Zala paraszti táncéletében jelentős szerepe volt a polgári eredetű társastáncoknak (hupi, kreuzpolka, sottis, valcer, csibetánc, csalogatós, tapsos fenyegetős). Ezek a 19. század végén és a 20. század elején terjedtek el és meghonosodásukat a tánciskolák is nagymértékben segítették. A polgári társastáncok alig néhány motívumból állnak, zárt páros forgással végződnek, változatos fogásmódokkal.

A zenekari kíséret kezdetben a hosszúfurulya, duda, később a vonósbandák. Jellemző hangszerek a vonós hangszereken kívül a sípok, majd nyugati hatásra a harmonika, a cimbalom. A zenekarok számának növekedése az 1960-as évek végére teljesen megszűnt, az ekkor még állandó parasztszámokat foglalkoztató közösségek lassú felbomlása a zenekarok folyamatos kihalásához vezetett. 1997-ben az utolsók között lehetett ilyen parasztszámokat hallani Várföldén.

Mit tett hozzá a tavaly novemberi Workshop az eddigi eredményekhez?

A Workshopon a Baloghné Bacsa Ibolya által vezetett baki kurzus és a Szabó Emőke vezette lendvai kurzus mutatta be az általuk rekonstruált táncokat. A baki kurzus bemutatójában a Vajda József

és Gerencsér Zoltán által gyűjtött anyagok életre keltése szerepelt, mégpedig egy virtuóz kanasztánc, kapuzó-vonulós játék, valamint egy ritkaság számba menő ugróstánc. Produkciójukban lassú és friss csárdás is szerepelt, mely a göcseji táncok általános jegyein túl olyan speciális csalogató elemeket is hordozott, ami erős archaizmust tükröz.

A lendvai kurzus id. Horváth Károly gyűjtéseiből rekonstruált néhányat Szabó Emőke vezetésével. Kifinomult alkotói érzékről árulkodott a regruta nótákból összefűzött táncfűzér. Az összeállításban Karcsi bácsi szöveges leírásából is kelt életre tánc, melyet a „Mókuska, mókuska felmászott a fára...” dallamára jártak. Feltétlenül ajánlható a gyűjtő kálócfai táncsokrából összeállított produkció, hiszen az apró, viszonylag kis gyakorlással elsajátítható polgári társastáncok sok kezdő táncosnak jelenthetnek élményt.

Szabó Emőke előadásában számos érdekes dolog került előtérbe, új megvilágításba a zalai népdalokról és hangszeres népzeneről. Kiemelt táji területként kezelte a Muravidéket, Muraközt.

Beszámolt az eddigi gyűjtők munkásságáról és ismert eredményeikről, valamint publikációikról. Ismertette Kiss Lajos gyűjtő tevékenységét, majd beszélt a 30-as években Kerényi György által vezetett MTA kutatócsoport munkásságáról, gyűjtéseiről. (A gyűjtők nem igazán jutottak el ide a muravidéki magyar falvakig.)

Vikár Béla is csak a hetési falvakban végzett kutatómunkát, többek között Reszéken 1896-ban. 1967-ben id. Horváth Károly gyűjtött először Dobronakon (Muravidéken). Előadásában kiemelte még a zalai gyűjtők közül Vajda Józsefet, aki Göcsej és a szegedi vidékének kutatója volt. Vasvár felé Vas megyéből Békeffy Antal, míg Zalaszentgrót és Keszthely felé Bartók Béla gyűjtött. Szó e-sett Pungor Antal munkásságáról és Gönczi Ferenc 1914-es átfogó gyűjteményéről, mely Göcsejrel kapcsolatosan *Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése* címen könyv formában is megjelent Zalaegerszegen, 1996-ban, a Városi Művelődési Központ gondozásában. Források alapján kijelenthető, hogy dudára és hosszúfurulyára is mulattak az emberek a vizsgált táji területen. 1998-ban az MTA munkatársai csaknem 1 hónapot töltöttek ezen a vidéken. Akkor előkerültek még névnapköszöntők, Luca-dalok

is nagy számban. Összegzésképpen elmondható, hogy nagyon gazdag a jeles napokhoz kapcsolódó dallamkincs

Kérem, röviden foglalja össze a Folklór határok nélkül projekt muravidéki és göcseji gyűjtésének eddigi eredményeit!

1999-ben alakult Lendván helyi néptánc-együttes, melyet Toplak Rudolf és felesége irányít és koordinál. Munkájuk során felmerült az igény szűkebb hazájuk, saját lakóhelyük és környezetük táncainak ismerete iránt. Ebből kifolyólag Lendva és környéke lett a gyűjtési területük.

2007-2008-ban, gyűjtéseik kezdetén, az idősek fiatalkori mulatsági szokásaira alapoztak. A lakodal-
makban mulató embereként ismerteket meglátogatták, később összehívták őket egy helyre, és próbálták a már feledésbe merült táncokat, táncos szokásokat feleleveníteni, feltárni. A gyűjtésekben Gerlecz László is részt vett. Kutatási területük a Pince, Kapca, Lendva és Dobronak települések által határolt területre korlátozódott.

Meglepetésükre 10 különböző táncot sikerült megfigyelniük és megtanulniuk. Az általuk felkeresett adatközlők pedig több mint tíz táncot megneveztek, de már nem tudták megmutatni. (Ezek mind polgári jellegű társastáncok.) Találtak emlékeket csárdás táncra, utalásokat ugrós táncokra, eszközös táncokra (pl. söprútánc).

Munkájuk nyomán kiadvány készül a gyűjtésekből. Gyűjtésük rendszerezésének eredményeként párhuzamba állították a szlovén és magyar táncokat. Rendezőelvként a következő három csoportot nevezték meg:

1. Dallamaikban megegyező, valamint lépéseikben, motívumaikban is egyező táncok (csárdások, samarianka, suszterpolka)
2. Dallamaikban megegyező, de motívumaikban eltérő táncok (sottis, melyet Lendva környékén másképp táncolnak)
3. Dallamaikban eltérő (más dallamú), de lépéseikben, motívumaikban egyező táncok (hupi, vánkos-, párnás-tánc)

Bacsa Ibolya baki kurzusvezető véleménye szerint a következő feladat a táncok minél realisabb rekonstrukciója. Ő maga gyűjtése során Bakon,

Zalatárnokon, Nován szüleiktől, nagyszüleiktől tanult táncot ismerőket keresett. Különös figyelmet fordított a táncokban fellelhető fogásmódokra és a hozzájuk tartozó páros viszonyokra, forgatásokra, valamint a különböző forgásmódokra. Tervei és szándéka szerint kiadvány lesz a gyűjtő- és kutatómunka anyagából.

Szakemberként hogyan értékeli kollégái éves munkáját?

Mind a két bemutató után bátran kijelenthetjük, hogy a projektben résztvevő szakemberek nagyszerű munkát végeztek. Hiányosságként megemlítendő, hogy a táncokhoz nem készítették megfelelő rekonstruált viseletet. A viseletek egy következő, kiegészítő kutatási terület lehet a projektben résztvevők számára. E munka megalapozásához kiindulásnak használhatóak Kerecsényi Edit viseletekkel kapcsolatos írásai, tanulmányai.

Milyen további gyűjtési, kutatási feladatokat jelölt meg a Workshop 2013-ra?

Még tárult fel kutatást igénylő terület a gyűjtések rendszerezése közben. Az asszonyok különböző dallamokat, dalokat énekeltek, illetve 5/8-os dallamok is kerültek elő ezen a vidéken. Mindezek a karikázók voltára utalnak. Fontos lenne ez irányba továbbhaladni, újabb kutatásokat és esetleg gyűjtéseket végezni.

Kutatást igényelnek még a szlovének által lakott vidéken is jelen lévő citerabandák és az általuk játszott dallamok, illetve dallamviláguk.

(A beszélgetést lejegyezte: Garamvölgyi György)